

5. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 1804-2009 / ред. кол. В. Я. Тацій, В. В. Сташис, А. П. Гетьман та ін. Харків: Право, 2009. 464 с.

6. Орехова Е. П. Становление и развитие судебной экспертизы. *Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы*. 2017. № 2 (42). С. 83–90.

7. Професори Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого / ред. кол.: В. Я. Тацій (голова), В. В. Сташис, В. В. Комаров та ін. Харків: Право, 2014. 128 с.

8. Професори Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого / ред. кол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. Харків: Кроссроуд, 2009. 144 с.

9. Шепитько В. Ю. Проблемы становления и развития криминалистики как университетской дисциплины. *Модели преподавания криминалистики: история и современность*: сб. науч. тр. Харьков: Апостиль, 2014. 228 с.

10. Энциклопедия криминалистики в лицах / под ред. В. Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2014. 400 с.

11. Конгресс криминалистов. Киселев Александр Дмитриевич. URL: www.crimcongress.com/tag/kiselev-a-d/.

Щербаковський Михайло Григорович,
завідувач кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології
факультету № 6 Харківського Національного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ПРОЄКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СУДОВО-ЕКСПЕРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

На сайті Міністерства юстиції України на публічне обговорення винесений Проект Закону України «Про судово-експертну діяльність» (далі – Проект) [1], розроблений на виконання Указу Президента України від 08.11.2019 № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». Вказаний Проект є не першим, але на відміну від попередніх достатньо повно розкриває сутність та особливості сучасної багатогранної судово-експертної діяльності.

Проект складається з восьми Розділів, які включають 62 статті, що визначають загальні принципи, правові засади та зміст державного регулювання судово-експертної діяльності; види суб'єктів судово-експертної діяльності; порядок професійної підготовки та присвоєння кваліфікації судового експерта, його права, обов'язки, відповідальність; засади самоврядування судових експертів; строки та види судових експертиз; фінансове забезпечення та міжнародне співробітництво в галузі судово-експертної діяльності та ін. При всьому позитивному значенні Проекту в цілому, він не позбавлений певних вад, а деякі

положення вимагають уточнення і доопрацювання. Розглянемо основні визначення щодо судової експертизи, її об'єктів, предмета, суб'єктів проведення.

У п. 10 ст. 1 Проекту дається таке визначення: *судова експертиза – дослідження суб'єктом проведення судової експертизи на основі спеціальних знань відповідно до законодавства України матеріальних (матеріалізованих) об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про фактичні дані та обставини, що мають значення для досудового, судового чи виконавчого провадження, або становлять інтерес для юридичних чи фізичних осіб* (виділено нами). Розглянемо виділені елементи дефініції.

Поняття судової експертизи може бути розглянуто з різних позицій, але головним, на нашу думку, є правовий аспект, оскільки експертиза є одним із засобів доказування, процесуальною дією. Дослідження з використанням спеціальних знань є змістом цієї дії, що і відрізняє експертизу від інших засобів збирання доказів. Саме з правової позиції необхідно визначити поняття судової експертизи. У цьому разі відповідає необхідність включення у визначення відповідності проведення судової експертизи законодавству України.

У Проекті в термін «суб'єкт проведення судової експертизи» вкладається різний зміст, що не сприяє чіткому і однозначному його розумінню. Вст. 1 вказуються «приватні судові експерти», а в ст. 14 серед суб'єктів проведення судових експертиз відзначені «судові експерти» та «інші фахівці». У ч. 2 ст. 15 розкриваються вимоги до судового експерта, що пред'являються до нього, а за місцем роботи він може бути працівником державної судово-експертної установи або приватним судовим експертом. Особливо відзначені вимоги до фахівця, який набуває права судового експерта. У наведених та інших статтях поняття процесуального учасника проведення експертизи підміняється службовими та іншими характеристиками обізнаних осіб. Однак цілком очевидно, що слід виходити з положень процесуальних законів, відповідно до яких єдиним учасником судочинства, якому доручено проведення експертизи є експерт. Тому, незалежно від місця роботи і наявності свідоцтва про кваліфікацію судового експерта, якщо обізнана особа залучена до проведення експертизи (при наявності відповідної вищої освіти та відсутності процесуальних заборон) вона є експертом в досудовому, судовому або виконавчому провадженні.

Відповідно до п. 9 ст. 1 Проекту під спеціальними знаннями розуміються «професійні знання, навички та вміння фахівця...». По-перше, вказівка у дефініції на фахівця не корелює з судовим експертом та приватним судовим експертом, які є суб'єктами проведення судових експертиз так само як і фахівці. По-друге, як нами було показано, дане традиційне визначення містить логічну помилку – «порочне коло» (знання визначаються через знання), а також включає елементи, які відносяться не до знань як теоретичної категорії, а практичної діяльності (вміння і навички) [2].

У п. 6 ст. 1 Проекту об'єктом судової експертизи визначено «матеріальний об'єкт, а також матеріалізована у будь-якій формі інформація ..., а також відомості про такі об'єкти, явища, процеси, що зафіксовані в матеріалах справи (провадження) та на інших носіях інформації». У наведеному вище визначенні експертизи дослідженню підлягають «матеріальні (матеріалізовані) об'єкти, явища і процеси». Вважаємо, що, по-перше, «відомості, зафіксовані в матеріалах справи» та «матеріалізована інформація» за змістом тотожні, по-друге, безпосередньо явища та процеси не є об'єктами експертного дослідження, оскільки до них не може бути застосований процесуальний режим як до реально існуючих матеріальних об'єктів [3, с. 25].

Згідно із п. 7 ст. 1 Проекту предметом судової експертизи є «інформація про фактичні дані та обставини», що мають значення для досудового, судового та виконавчого провадження». Оскільки висновок експерта є джерелом доказів, то предмет експертизи становлять саме докази, якими, відповідно до теорії доказів є фактичні дані, тобто відомості про факти, обставини події [4, с. 90]. Тому предмет судової експертизи становлять фактичні дані правопорушення чи спору

Якщо розглядати судову експертизу як процесуальну дію, за допомогою якої отримують докази в процесі досудового, судового або виконавчого провадження, то викликає обґрунтований сумнів щодо визначення мети експертного дослідження для задоволення інтересу юридичних чи фізичних осіб, а тем більш «поза межами судочинства» (п. 1 ст. 1 Проекту). Очевидно, що задоволення таких інтересів замовника експертизи експертом, який несе кримінальну та інші види відповідальності при проведенні експертизи, виходить за рамки судочинства.

На закінчення слід зазначити, що у будь-якому провадженні процедура та результати проведення експертного дослідження повинні знайти відображення в висновку експерта, наданого у письмовій формі.

Підсумовуючи викладене, можна, на нашу думку сформулювати таке визначення: *судова експертиза – процесуальна дія, змістом якої є науково-обґрунтоване дослідження експертом на основі спеціальних знань, із застосуванням умінь та навичок представлених матеріальних об'єктів або матеріалізованої інформації про них для встановлення фактичних даних правопорушення чи спору, які відбуваються у письмовому висновку експерта.*

Список використаних джерел:

1. Про судово-експертну діяльність: Проект Закону України. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2020/10/23/20201023144438-63.doc> (дата звернення 30.10.2020).
2. Щербаковський М.Г. Сутність, структура та цілі використання спеціальних знань в судочинстві. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Право, 2018. Вип. 18. С. 184–193.
3. Орлов Ю.К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве: научное издание. Москва: Институт

повышения квалификации Российского федерального центра судебной экспертизы, 2005. 264 с.

4. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування в кримінальному процесі: посібник. Київ: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. 272 с.

Юсунов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

СУЧАСНІ ТАКТИЧНІ ЗАСОБИ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

З урахуванням сьогоденного стану протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні під час їх розслідування підлягають удосконаленню певні тактичні засоби, а саме: алгоритмізація слідчих (розшукових) дій, програмування розслідування, проведення тактичних операцій.

Отже, криміналістичний алгоритм – це науково обґрунтоване правило про виконання в заданому порядку системи послідовних операцій, що рекомендовані слідчому для виконання визначених завдань [1, с. 87]. Криміналістичний алгоритм під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень реалізується, у першу чергу, у виді алгоритмів проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, результати вивчення практики розслідування корупційного злочину, передбаченого ст. 368 КК України, засвідчило, що типовими слідчими діями є обшук, огляд місця події, освідування, допит, одержання зразків для експертизи, проведення судових експертиз. Тому слідчий може алгоритмізувати свої дії під час проведення цих типових, таких, що постійно повторюються, процесуальних дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Наступним сучасним тактичним засобом розслідування корупційних кримінальних правопорушень є формування програм їх розслідування. Програма розслідування злочинів є належно систематизованими низкою криміналістичних алгоритмів в сукупності з іншими практичними рекомендаціями, що охоплюють різну сукупність слідчих дій [1, с. 87]. Програми розслідування спрямовані на послідовні дії слідчого з управління та вирішення типових слідчих ситуацій.

Загалом програма розслідування корупційного кримінального правопорушення є конструкцією, що пропонує вжиття у визначеній послідовності слідчих (розшукових) дій, логічно відображає типовий розвиток слідчої ситуації. У цих програмах розслідування комбінуються алгоритми проведення слідчих (розшукових) дій і оперативно-